УДК 502.1 (477)

Мирослав Волощук

АГРОБІОРІЗНОМАНІТТЯ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Висвітлено сучасний стан агробіорізноманіття в західному регіоні України. Відображено його якісний склад та особливості зміни під впливом екологічних та антропогенних чинників, накреслено заходи щодо оптимізації агробіорізноманіття на перспективу.

Ключеві слова: *агроландшафти, деградація, земельні ділянки, угіддя, агробіорізноманіття.*

Вступ

Агробіорізноманіття бере свій початок з витоків сільськогосподарської діяльності людства, біля 10 тис. років тому, коли люди нічого не знали про генетику, але на практиці збирали і узагальнювали інформацію про ті чи інші види рослин, тварин та мікроорганізмів, які надійно давали їм їжу й добробут, і про всі природні явища та закономірності, без яких не можливо було обійтись при землекористуванні.

Проблема агробіорізноманіття це не лише грандіозна за масштабом, але й надзвичайно складна. Вона охоплює безкінечну множину різних аспектів і окремих завдань, зокрема агрокультурні ландшафти, які займають біля 40% суші Землі і відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття. Питання збереження агробіорізноманіття на сьогодні має велику актуальність для суспільства, воно зачіпає соціокультурні, економічні чинники та фактори зовнішнього середовища [3, 4].

Агробіорізноманіття є досить складним біологічним об'єктом, який до певної міри функціонує як природний компонент і в цілому він є залежним від усього процесу сільськогосподарського виробництва, що можна класифікувати на підставі біологічних властивостей, різноманітності та наявності різних складних елементів.

Матеріали і методи

Об'єктом дослідження послужили агроекосистеми західного регіону України включаючи Чернівецьку, Івано-Франківську, Львівську, Закарпатську, Волинську, Рівенську, Тернопільську, Хмельницьку області, на території яких чітко простежується чотири природні зони: Мале Полісся, західний вологий Лісостеп, Передкарпаття і гірська частина Карпат.

При проведені досліджень використовувались польові, картографічні, архівні та математико-статистичні методи.

Результати та обговорення

Зібраний різносторонній історичний матеріал по землекористуванню і проведений його аналіз окремих природних регіонів України дозволив встановити основні події, зміну агробіорізноманіття, визначити причини та рушійні сили розвитку (динаміку), накреслити шляхи по зведенню їх до мінімуму. Видно, що ці зміни були надзвичайно мозаїчними, динамічними як у просторі, так і в часі. В значній мірі вони визначаються природно-соціальними умовами [1].

У природному та соціально-економічному відношеннях територія західного регіону України є унікальною для Центральної і Східної Європи. Існуючі глибинні традиції розвитку культури землеробства тут мають свою тривалу і повчальну історію. Сприятливий температурний режим, родючість ґрунту дають можливість вирощувати найрізноманітніші сільськогосподарські культури. Сучасну територію Волині, Галичини, Буковини, Подунайщини і частину Правобережжя Дніпра можна вважати ядром праслов'янщини, оскільки тут вже наприкінці неолітичної ери, тобто в 2-4 тисячоліттях до н.е., вирощували пшеницю, жито, просо, ячмінь, овес, горох, мак, льон і коноплі.

Землеробські племена заселяли західний регіон з давніх-давен. Так, в 1480 р. у Самбірському повіті знаходилось 1148 ланів орної землі, тобто на одне село припадало 7 ланів, у Жидачівському – 4,2, Бузькому – 2,7, Коломийському – 6 ланів. В цих повітах були такі типи землекористувань як громадські, військові, князівські, церковні та вільні землі, що були виділені корчмарям, мельникам і лісникам. Поля, віддалені від сіл, називались "лазами". Вони виникли на місці освоєння (викорчовування) лісових ділянок і знаходились окремо від основних земель.

В 16-17 сторіччі в регіоні набула широкого розповсюдження двопільна система землеробства. Ділянки землі розділялись на дві частини, одна з яких використовувалась під трави, сіножаті або пасовиська, друга – під сільськогосподарські культури (боби, жито, квасолю, картоплю, овес, льон, горох, гречку) [2].

Поширення зв'язків в 19 столітті із країнами західної Європи посилило впровадження нових і більш досконалих систем землеробства. Так, завдяки посівам конюшини – двопільні та трипільні системи землеробства були замінені на п'ятипільну, в цей час удосконалюється обробіток ґрунту, широке застосування органічних добрив.

Враховуючи низьку землезабезпеченість селянські і поміщицькі господарства спеціалізуються переважно на вирощуванні таких працемістких культур, як картопля і льон, в посівах зерна значне місце займає овес (40%), набувають поширення посіви кукурудзи. Створені тут мозаїчні агроекосистеми: ділянки землі зайнятті ріллею, сіножаттям , пасовищами, багаторічними насадженнями тощо і розміщені між ними ареали

лісів, чагарників, лук, боліт, торфовищ – вписувались в природні ландшафти (екосистеми) і були тісно пов'язані з екологічною різноманітністю, структурою агроландшафту з його стабільністю та продуктивністю [1].

Проведений нами аналіз структури сільськогосподарських угідь на ключових (експериментальних) річкових, балкових водозборах, базових господарств регіону показав, що в 60-80 роках минулого століття відбулась значна трансформація земельних угідь за рахунок надмірної розораності малопродуктивних земель, руйнування природних екосистем, знищення значних площ лісів, чагарників, що привело до зменшення площ кормових угідь, лісових масивів, заповідних охоронних територій. Екосистеми агроландшафтів значно були спрощені, їх видовий склад, екологічна розмаїтість угідь і зв'язки між компонентами ландшафту порушені, значно посилились деградаційні процеси: ерозія, кислотність, заболоченість, забрудненість ґрунтів, зсуви, селі та ін. Зміна стану агробіорізноманіття у землекористуванні привела до збільшення площ еродованих, заболочених земель, пониження рівня ґрунтових вод, мікроклімату.

Деградовані і малопродуктивні землі в західному регіоні знаходяться у кризовому та катастрофічному стані і становлять 829, 6 тис.га (15,65%) тоді як в загальному по Україні 3169669 га (9,55%). Проведено аналіз деградованих і малопродуктивних земель за областями свідчить, що їхнє поширення обумовлено притаманним умовам і процесам природних зон [5].

Інтенсивне техногенне навантаження на природні ландшафти окремих територій від часу встановлення виду природокористування вкрай катастрофічне і до цього часу. Використання та охорона земель не відповідає вимогам раціонального природокористування. В зв'язку з цим виникла необхідність у корінному перегляді існуючої системи землеволодіння, конструювання екологічно сталих агроландшафтів. При формуванні агроекосистем необхідно передбачити: екологічну і агроекологічну доцільність збереження природних компонентів біорізноманіття (урочища природної рослинності на вододілах і крутих схилах, заплавні лучні угіддя, чагарники та ін.); диференційоване використання ріллі в зв'язку з неоднаковою крутизною схилів, з різною ступінню еродованості та структури ґрунтового покриву.

Висновок

Раціональне використання земель забезпечить зростання продуктивності сільськогосподарського виробництва й сприятиме відновленню природної родючості ґрунтів і приведе до екологічного оздоровлення земельних ресурсів. Збереження і охорона природних екосистем західного регіону України є найважливішим екологічним, економічним, соціальним і політичним завданням, вирішення якого потребує міжнародних зусиль країн Центральної і Східної Європи.

Література

1. Волощук М. Д. Сучасний стан і перспектива розвитку землеробства західного регіону України. Вчені-аграрники сільськогосподарському виробництву // Міжвідомчий збірник наукових робіт. - Чернівці, 1993. – С. 8-13.
2. Никулин Б. Йдемо з тисячоліть // Державність. - 1991. – № 2. – С. 2-4.
3. Соломаха В.А., Маліенко А.М., Мовчан Я.І. та ін. Збереження біорізноманіття у зв'язку із сільськогосподарською діяльністю. – К.: Центр учбової літератури, 2005. – 123 с.
4. Патика В. П., Соломаха В. А.(ред.) Перспективи використання, збереження та відтворення агробіорізноманіття в Україні. –К.: Хімджест, 2003. – 256 с.
5. Позняк С. П. Актуальні проблеми дослідження екологічного стану ґрунтів західного регіону України: Агрохімія і ґрунтознавство Міжвідом.тем.наук.збірник. Книга перша. – Харків. – 2006. – с. 109-117.

Present-day state of agrobiodiversity in the Western region of Ukraine is elucidated. Its qualitative composition and peculiarities of its changing under the influence of ecologic and antropogenic factors is reflected; measures of optimizing agrobiodiversity in perspective are outlined.

Key words: *agrolandscapes, degradation, soil areas, lands, agrobiodiversity.*